

VIBORG DOMKIRKE

Viborg Domkirke ligger på et af de højeste punkter i byen. Når man kommer til Viborg, er domkirken noget af det første, man ser. Sådan har det været lige siden 1100-tallet, hvor den første domkirke blev bygget. Den første domkirke blev bygget af kampesten fra markerne omkring Viborg, og den var enkel og ikke meget udsmykket. Det var en korskirke – det vil sige, at den havde form som et kors, når man så den ovenfra.

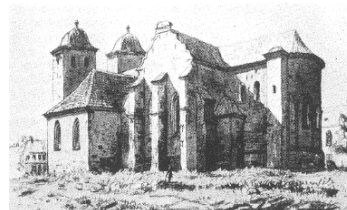
Men Viborg by brændte mange gange. Hver gang gik det hårdt ud over domkirken. Dengang var det svært at slukke brande, så en brand kunne nå at ødelægge meget. I 1501 slog lynet ned i domkirken, og i 1567 brændte den igen. Den blev restaureret og fik tårne med lange, slanke spir. Men i 1726 udbrød der endnu en gang en voldsom brand. Tårnene brast sammen, og bagefter var der kun murene og nogle hvælvinger tilbage.

Nu skulle domkirken bygges op igen, og den fik en ny form. Bygmesteren Claus Stallknecht gav den brede tårne med små, klokkeformede tage og gavle med bløde former. Men byggeriet var ikke særlig stærkt. Hvælvingerne var ikke muret godt nok – de begyndte at revne efter kort tid. Man var bange for, at de ville styrte sammen. Derfor blev domkirken lukket i 1862.

På den tid kom professor i kunsthistorie Niels Laurits Høyen på besøg i Viborg. Han syntes, at domkirken så temmelig rodet ud efter alle ombygningerne, og så var den jo så skrøbelig. Ville det ikke være bedst at rive den ned – og bygge en helt ny domkirke? Høyens idé var at bygge en domkirke, der så ud som den allerførste Viborg Domkirke fra 1100-tallet. Folk i Viborg syntes, at det var en fornuftig idé, og så blev det vedtaget.

Men ingen vidste helt, hvordan den første kirke havde set ud. Derfor kiggede arkitekterne, der skulle bygge den nye domkirke, også på domkirkerne i Ribe og Lund, for de er fra samme tid. De gættede også en hel del. Fra 1863 og 13 år frem blev domkirken revet ned og bygget op igen, og i 1876 var den færdig. Det blev en granitkirke med tag af bly og smalle tårne med spidse tage. Men da den endelig stod der, var folk slet ikke så glade for den.

De fleste syntes, at den nye domkirke virkede kold og kedelig. Der var ligesom ikke nogen sjæl i den. Biskoppen, Jørgen Swane, var ikke i tvivl. Det var nødvendigt med en stor, flot udsmykning. På den måde kunne kirken få liv og stemning igen. Da han spurgte Joakim Skovgaard, om han ville udsmykke Viborg Domkirke, svarede han: "Jeg er fyr og flamme". Det store arbejde med at udsmykke domkirken kunne begynde.

Viborg Domkirke før ombygningen. Tårnene havde små, klokkeformede tage. Folk syntes, at de lignede låg til kaffekander. (Illustration: Lavering af Christen Dalsgaard)

Viborg Domkirke blev revet ned og bygget op igen mellem 1863 og 1876. (Arkivfoto: Viborg Stiftsmuseum)

Viborg Domkirke i dag. Sådan har domkirken set ud siden 1876. (Foto: Preben Prisfeldt)

JOAKIM SKOVGAARD

Kunstneren bag den fantastiske udsmykning i Viborg Domkirke hedder Joakim Skovgaard. Han fik opgaven som 39-årig i 1895 og arbejdede på den til 1913, hvor han var 57 år gammel. Skovgaard arbejdede altså på udsmykningen til domkirken omkring en fjerdedel af sit liv.

Joakim Skovgaard blev født på Østerbro i København i 1856 i et hjem med både billedkunst og fortællinger i luften. Hans far var landskabsmaleren P.C. Skovgaard, og hans mor, Georgia, broderede billeder. Familien gik i kirke i Vartov i København og var tæt knyttet til kirkens midtpunkt – præsten, digteren og skolereformatoren N.F.S. Grundtvig.

De billeder og historier, som Skovgaard oplevede i sin barndom, blev vigtige for hans egen kunst. Som barn holdt han af at tegne personer og fabeldyr fra nordiske sagn. Som ung malede han landskabsmalerier og folkelivsbilleder. Senere begyndte han at male billeder til bibelhistorier og folkeviser.

Skovgaard malede sit første bibelske maleri på sin bryllupsrejse i 1886-87. På rejsen blev hans kone, Agnete, alvorligt syg. Da hun blev rask, malede han *Englen rører ved vandet i Bethesda dam*, der viser en gruppe dødssyge mennesker ved dammen i det øjeblik, hvor en engel dykker ned og giver vandet helbredende kraft. Maleriet er nu på Nasjonalmuseet i Norge.

Senere blev Skovgaard inspireret af en salme af Grundtvig – *I kvæld blev der banket på helvedes port* – til at male det mægtige maleri *Kristus i de dødes rige* (1894), der findes på Statens Museum for Kunst i København. Her ser man Jesus bringe lyset ned til det mørke dødsrige. Motivet betød meget for Skovgaard, og han tog det op igen i Viborg Domkirke.

Da biskoppen i Viborg kontaktede Skovgaard i 1892 for at høre, om han ville udsmykke domkirken, var han ikke i tvivl. Der var næsten ikke noget, han hellere ville. De udvalgte motiverne i samarbejde, og i 1897 var skitserne til domkirken klar. Kalkmalerierne blev malet i løbet af seks somre i 1901-06, og i 1912-13 blev oliemalerierne på midterskibets loft malet.

Efter Viborg Domkirke udførte Skovgaard altertavlemalerier og glasmosaikker til mange andre kirker, og i 1924 udsmykkede han apsis i Lund Domkirke med en stor mosaik, der forestiller *Kristus i herlighed*. Mod slutningen af sit liv gik Skovgaard i gang med at udsmykke Bryllupssalen på Københavns Rådhus med motiver fra danske folkeviser. Skovgaard døde som 77-årig i 1933 og blev begravet på Assistens Kirkegård i København. Seks år før var han blevet udnævnt til æresborger i Viborg.

P.C. Skovgaard,
Portræt af Joakim
Skovgaard, 14 år.
(Foto: Skovgaard Museet)

Joakim Skovgaard
som cirka 45-årig,
omkring 1901.
(Arkivfoto: Viborg
Stiftsmuseum)

Joakim Skovgaard ligger
begravet ved siden af sin
kone, Agnete, på
Skovgaard-familiens
fælles gravsted på
Assistens Kirkegård i
København.
(Foto: Karen B. Busk-
Jepsen)

TEKNIKKERNE

Viborg Domkirke er bygget af granit i gammel stil med rundbuer – det var jo meningen, at den skulle se ud som den gamle domkirke fra omkring 1100! Derfor syntes Skovgaard også, at det var en god idé at bruge en gammel maleteknik inde i kirken.

Skovgaard prøvede flere teknikker, og til sidst fandt han ud af, at det var bedst at bruge fresko. Det er en særlig slags kalkmaleri, hvor man maler på vådt kalk. Men fresko-teknikken var ikke almindelig mere, så Skovgaard måtte først lære sig den. Han tog på rejser til Italien og Grækenland, hvor han undersøgte, hvordan de gamle freskomalere havde arbejdet.

I Viborg Domkirke begyndte arbejdet altid med, at en murer smurte et lag kalkpuds op på væggen med en spatel. Så tog en af de andre medarbejdere en tegning af det motiv, som malerne skulle til at male, og prikkede huller gennem papiret langs linjerne i tegningen. Bagefter satte man tegningen – eller bare et stykke af tegningen – op på væggen og bankede kulstøv gennem hullerne. På den måde blev motivet overført til væggen, og man kunne male efter de små prikker af kul.

Det var nødvendigt at male på kalkpudsen, mens den var våd, og det var den kun i et par timer. Derfor gjaldt det om at arbejde hurtigt. Når pudsen var størknet og hård, kunne man ikke længere ændre på maleriet. Den eneste måde at lave noget om på var at hamre hele kalklaget ned og begynde helt forfra! Det skete faktisk mange gange, at Skovgaard var utilfreds med et maleri og gav ordre til, at det hele skulle bankes ned igen.

Det var kun om sommeren, der var lys og varme nok i domkirken, til at man kunne male. Resten af året foregik arbejdet i København, hvor malerholdet tegnede de tegninger, som de skulle bruge til at overføre motiverne.

Skovgaard og hans medhjælpere malede i alt 44 fresko-malerier i Viborg Domkirke. Tit var flere malere i gang med det samme billede. De stod på stilladser og arbejdede – og de skulle ikke lide af højdeskræk, for mange gange var der meget langt ned! I 1906 var alle freskerne færdige. Skovgaard og hans malerhold havde udsmykket 2.600 kvadratmeter vægge og lofter!

Seks år senere – i 1912 – vendte Skovgaard tilbage til Viborg Domkirke og malede otte loftsmalerier i den første del af kirken (kirkeskibet) sammen med bl.a. sin trofaste medarbejder Niels Larsen Stevns. Det tog et års tid. Her var teknikken en helt anden. Skovgaard malede med oliemaling på træplader. Han brugte mørkere farver og meget guld, så loftsmalerierne ser temmelig anderledes ud end freskomalerierne.

Arbejdet med freskoen til Skærtorsdag foregår på et stillads. Medarbejderen med den røde hat prikker huller gennem en tegning med en nål. Yderst til venstre sætter en anden medarbejder en tegning op mod muren. De to malende mænd er Niels Larsen Stevns og Skovgaard. Den femte er mureren, der sætter frisk kalkpuds op. Yderst til højre sidder malermesteren. (Poul S. Christiansen: "Joakim Skovgaard arbejder i Viborg Domkirke". Foto: Ole Hein Pedersen).

Joakim Skovgaard med en skitse til loftsmalerierne. Skitsen er nu på Skovgaard Museet. (Foto: Viborg Stiftsmuseum).

BILLEDBIBELEN I DOMKIRKEN

Når man går ind i domkirken, kommer man ind i kirkeskibet, som er den første lange del af kirken. De første billeder fortæller om Adam og Eva, der spiste af Kundskabens Træ og blev kloge og dødelige. De fortæller også om deres søn Kain, der slog sin bror Abel ihjel, fordi han var misundelig på ham – og om Gud, der straffede menneskene ved at lade det regne i 40 dage. Men oldingen Noa byggede en ark og overlevede Vandfloden.

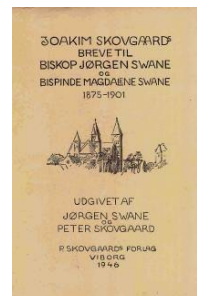
Bagefter kommer billederne af Abraham og Sara, der fik Isak, selvom de var ældgamle. Men så krævede Gud af Abraham, at han skulle ofre Isak, og Abraham adlød. En engel afbrød ofringen, og Gud bestemte, at Abraham skulle være stamfar til en mægtig slægt. Isak blev far til tvillingerne Jakob og Esau, og Jakob fik tolv sønner. En af dem var Josef, der blev solgt som slave af sine brødre, men endte som kornminister hos Faraos.

Moses var en af de jødiske drenge, som Faraos ville have druknet i Nilen. Men han blev fundet af Faraos datter og voksede op ved Faraos hof. Gud talte til den voksne Moses fra en brændende tornebusk og gav ham besked på at lede jøderne ud af Egypten. Moses fik tavlerne med de ti bud af Gud. Senere lykkedes det Kong David at få tavlerne med de ti bud til Jerusalem. Herefter ser man Elias og Daniel, der hver især troede stærkt på Gud.

Det Nye Testamente begynder med Johannes, der boede i ørkenen og døbte folk i Jordan-floden. Det siges, at Jesus var discipel af Johannes. Historien fortsætter i kirkeskibets loft med Maria, der får at vide, at hun skulle føde Guds søn, hendes møde med Elisabeth og fødslen af Jesus i stalden i Betlehem. Man ser også Jesus blive vist frem i templet som nyfødt, og man ser ham blive døbt af Johannes Døberen som voksen.

Billederne i tværskibet viser hændelser fra Jesus' liv. Et sted fortæller han lignelsen om det store festmåltid. Et andet sted viser han, at en fattig enke har givet mere end de rige, selvom hun kun giver nogle småmønter. Flere steder ser man ham gøre mirakler. En lam mand kommer til at gå igen, og en kvinde der lider af blødninger bliver rask, da hun rører ved Jesus. Den døde Lazarus bliver levende, da Jesus kalder ham ud fra graven.

Da Jesus kommer til Jerusalem, bliver han modtaget som en konge. Men under påskemåltidet siger han, at han vil blive forrådt. Judas forråder ham, og Jesus bliver korsfæstet. Men da Jesus har ligget i graven i tre dage, genopstår han fra de døde. Han henter de frelste med sig op fra dødsriget. Senere farer han til himmels. Disciplene oplever, at Helligånden kommer ned til dem og får dem til at tale alle sprog. Det sidste billede i kirken viser Jesus på en trone i himlen omgivet af alle de frelste.

Skovgaard og Swane, der var biskop i Viborg, skrev mange breve til hinanden, hvor de diskuterede, hvordan Viborg Domkirke skulle udsmykkes. De blev enige om, at Skovgaard skulle male en række historier fra Bibelen efter hinanden – næsten som i en tegneserie.

Næsten alle Skovgaards billeder viser noget fra Bibelen. Men Skovgaard har selv fundet på den scene, hvor Abraham og Isak kommer hjem til Sara. (Foto: Poul Pedersen)

Oven over det store billede af Jesus, der troner i himlen, har Skovgaard malet Guds hånd med en sejrskrans, som Gud vil sætte på Jesus' hoved. (Foto: Karen B. Busk-Jepsen)

SKOVGAARDS ASSISTENTER

Joakim Skovgaard kunne ikke male alle billederne i Viborg Domkirke alene. Han skulle udsmykke 2.600 kvadratmeter vægge og lofter, og det ville have taget alt for lang tid, hvis han skulle gøre det ene mand. Derfor havde han cirka fem assistenter ad gangen til at hjælpe sig. Gennem årene blev det til i alt 20 medarbejdere. De fleste var unge kunstnere.

Skovgaard satte stor pris på sine assistenter. Han vidste, at de alle sammen kunne bidrage med noget. Én var dygtig til at male dansende kvinder, og én var specielt god til farver. Derfor gav han dem også tit lov til at udføre store dele af en udsmykning alene. Men Skovgaard arbejdede altid selv med på alle billederne i domkirken.

Da det sidste kalkmaleri i domkirken var færdigt i 1906, skrev Skovgaard på billedet, hvem der havde malet det: "IS 1906 NLS • AL • VM • IM • SN", står der. Forbogstaverne står for Joakim Skovgaard og hans medarbejdere Niels Larsen Stevns, Arne Lofthus, Viggo Madsen, Johan Mielche og Søren Nielsen. Søren Nielsen var den murer, der satte kalkpuds op. Det var først for nylig, man opdagede bogstaverne, for man kan ikke se dem nede fra kirken.

Niels Larsen Stevns var den eneste assistent, der var med i alle årene. Da Stevns var ung, betragtede Skovgaard ham som en ret dårlig svend – han frarådede ham at blive maler! Men Skovgaard havde taget fejl. Stevns blev hans vigtigste medarbejder. Mange steder satte han sit eget tydelige præg på malerierne. Det er Stevns, der har malet det uhyggelige påskelam på billedet af *Den sidste nadver* og den sleske studepranger på *Det store festmåltid*. Han har også malet de glubske løver på billedet af Daniel i løvekulen.

Da arbejdet i Viborg var slut, skrev Arne Lofthus om at arbejde for Skovgaard. Der får man et indtryk af Skovgaard som en ret skrap arbejdsgiver, der bl.a. var meget optaget af, at man kom til tiden! Johan Mielche skrev til gengæld et 18 sider langt digt om malerierne i Viborg Domkirke. Viggo Madsen var med til at lægge sidste hånd på udsmykningen, og ham var Skovgaard meget glad for på grund af hans sans for farver og hans fornemmelse for størrelsesforhold.

En anden vigtig medarbejder under arbejdet i domkirken var Skovgaards kollega Thorvald Bindsbøll. De havde arbejdet sammen i mange år. Da Skovgaard begyndte arbejdet på Viborg Domkirke, hjalp Bindsbøll med mange ting. Han fandt på dekorationerne til hvælvene og tegnede skitser til de mangefarvede glasmosaikker.

Den sidste fresko i domkirken forestiller Jesus på en tronstol i himlen omgivet af de frelste. I billedets venstre hjørne skrev Skovgaard forbogstaverne på dem, der havde malet billedet. (Foto: Poul Pedersen)

Det er Niels Larsen Stevns, der har malet påskelammet på billedet af den sidste nadver. (Foto: Poul Pedersen)

En tiltrængt pause i græsset foran Viborg Domkirke. Fra venstre ses Niels Larsen Stevns, Agnete Skovgaard, Joakim Skovgaard, Arne Lofthus, Poul Jerndorff og Viggo Madsen. (Foto: Viborg Stiftsmuseum)

ANDRE KIRKER UDSMYKKET AF JOAKIM SKOVGAARD

Udsmykningen i Viborg Domkirke er den største kirkeudsmykning, som Joakim Skovgaard har stået for. Men det er slet ikke hans eneste. Gennem sit liv nåede han at lave udsmykninger til mange andre kirker i Danmark – og en enkelt i Sverige, til domkirken i Lund. For det meste malede han billeder til altertavler, men han fremstillede også udskårne alterborde, mosaikker og glasmosaikker. Bor du i nærheden af en kirke, som Skovgaard har udsmykket?

- 1892: Vester Hæsing Kirke på Fyn (altertavle)
- 1892: Bjernede Kirke, Sorø (bemalinger på altertavlen)
- 1894: Tveje Merløse Kirke ved Holbæk (alterbord)
- 1892-94: Sankt Nikolaj Kirke i Svendborg (alterbord)
- 1894-96: Helligåndskirken i København (maleri)
- 1893: Immanuelskirken på Frederiksberg (mosaikker, altertæppe, prædikestol, relieffer)
- 1895-1906: Viborg Domkirke (fresker, loftsmalerier, glasmosaikker, lamper)
- 1910: Skagen Kirke (altertavle)
- 1912: Esajas Kirke i København (glasmosaik)
- 1913: Ubberup Valgmenighedskirke (altertavle)
- 1911: Vor Frelsers Kirke i Odense (altertavle)
- 1914: Herning Kirke (altertavle)
- 1916: Hvirring Kirke (altertavle)
- 1916: Vallekilde Valgmenighedskirke (altertavle)
- 1922: Thomas Kingos Kirke i Odense (glasmalerier)
- 1924: Lund Domkirke (mosaik)

Hjælp Skovgaard Museet med at få nye fotografier af Skovgaards mange kirkeudsmykninger rundt omkring i landet! Tag på udflugt og fotografer Skovgaards udsmykning sammen med jer selv. Send de bedste billeder til Skovgaard Museet på post@skovgaardmuseet.dk

Altertavlen til V. Hæsing Kirke på Fyn forestiller Jesus som den gode hyrde.
(Foto: Vester Hæsing Kirke)

I Lund Domkirke har Skovgaard udsmykket apsis med en mægtig mosaik, der viser Jesus i en mandel-formet glorie. Englene omkring ham hjælper de døde op af deres grave.
(Foto: Wikimedia)